

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ Κ. Π. Καβάφη δὲν ἔχει μελετηθεῖ ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τῆς τεχνικῆς. Μιὰ τέτοια μελέτη, ποῦ ἀναγκαστικῶς θὰ γίνεи μιὰ μέρα, θὰ ἦτο—πολὺ ἐνδιαφέρουσα. Γιατί, ἀπέναντι στοῦ ἔργο τοῦ ἀλεξανδρινοῦ ποιητοῦ εἶναι σὰν νὰ ποῦμε ἐξαναγκασμένος ὁ καλὸς κριτικὸς νὰ θέτει συνεχῶς δύο ἐρωτήματα, νὰ λείει δύο ζητήματα: τὸ π ῶ ς καὶ τὸ γ ι α τ ῖ.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ ξέρομε τὸ π ῶ ς γράφει ὁ Καβάφης τὰ ποιήματα του, τὴν ρυθμὸν μεταχειρίζεται αἴφνης, ποιά στίξις, ποιὸ λεκτικὸ κλπ. κλπ. Ἀλλὰ καὶ γ ι α τ ῖ διαλέγει κατὰ προτίμησιν τὸν τάδε ρυθμὸν, τὸν δεῖνα τρόπο ἐκφράσεως κλπ. Μὲ ἄλλα λόγια—ἂν ὁ Καβάφης ἐπέτυχε στοῦ ἔργο του καὶ ἔχει π ρ ω τ ο τ υ π ῖ α, ποῦ ἐγὼ δὲν ἀμφιβάλλω—ὁ Καβάφης εἶναι maître, δημιουργεῖ σχολήν. Τὸ ἔργο του εἶναι καὶ αὐτοκριτικὴ καὶ κριτικὴ—σιωπηλὴ καὶ ἀθόρυβη—ἄλλων σχολῶν, ἢ μᾶλλον ἄλλης σχολῆς, τῆς σχολῆς τῆς ρητορικῆς καὶ τοῦ ε ὑ γ λ ῶ τ τ ο υ (!) λυρισμοῦ.

Μιὰ πρώτη παρατήρησις κατ' ἐμὲ πολὺ οὐσιώδης. Ὁ Καβάφης δὲν μεταχειρίζεται παρὰ ἱαμβον, τὸν ἀπλὸν ἱαμβον καλέ! Τὸ πρᾶγμα ἐξέπληξε τόσο κάποτε ἓνα νέον, ἀποτυχημένο σήμερα, ποιητὴ, ποῦ, ἐνθυμοῦμαι, γιὰ νὰ ξεπεράσει τὸν Καβάφη ἔγραψε ποιήματα σὲ ἀναπαίστους, καὶ τοῦ διεκδικοῦσε τὰ σκῆπτρά τῆς ποιήσεως. Ἡ ἱστορία τοῦ καθαφικοῦ ἔργου ἔχει καὶ τὲς φαιδρὲς σελίδες της.

Μιλῶντας στὴν Π ο ι η τ ι κ ῆ του γιὰ τὸν ἱαμβικὸν ρυθμὸν, ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ πῶς ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ἦτο τόσο φυσικὸς στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποῦ κουβεντιάζοντας, ὅπως τυχαίως, οἱ Ἕλληνες ἔκαναν ἱάμβους. — Ἡ ἴδια παρατήρησις μπορεῖ νὰ γίνεи γιὰ τὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα: ὁ ἱαμβικὸς ρυθμὸς—ποῦ προτείνω νὰ τὸν ἀποκαλέσομε *καβαφικὸ ρυθμὸ* γιὰτὶ μόνο ὁ Καβάφης ἀντλήσῃ ἀπὸ τὸν ρυθμὸ αὐτὸ ὅλα τὰ μέσσα του, τὸν ταπεινὸ αὐτὸ ρυθμὸ τὸν μεταχειρίσθηκε γιὰ τὰ πιὸ ὑψηλὰ φιλοσοφικὰ νοήματα—ὁ ἱαμβικὸς ρυθμὸς λέγω εἶναι ἀκριβῶς «ὁ π ῶ ς μ ι λ ο ῦ μ ε».

Ἡ θέσις τοῦ Καβάφη μέσα στὴν ἑλληνικὴ ποίησιν

εἶναι ἐκεῖνη τοῦ Ἄρχιλόχου στήν ἀρχαιότητα. Ὁ Ἄρχιλόχος δὲν ἐδημιούργησε τὸν ἰαμβικὸν ρυθμὸν, τὸν πῆρε, τὸν τράβηξε ἀπὸ τὸν ναό, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀναδείξει, ἰδίως γιὰ τὸν ἦρε μόνον κατάλληλο ρυθμὸν γιὰ τὴ σατυρική του διάθεση.

Τὸ ἴδιο μὲ τὸν Καβάφη. Ὁ Καβάφης — καὶ δὲν ἔπαυσα νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνω ἀπὸ τὸ 1916 — εἶναι μέγας εἴρων, λεπτὸς εἴρων καὶ σατυριστὴς.

«Οἱ Ἕλληνες» λέγουν οἱ Alfred καὶ Maurice Croiset, στὸν δεύτερον τόμον τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλ. λογοτεχνίας «ἔνοιωσαν γλήγορα τὴ σχέση ποῦ ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς ποιητικῆς αὐτῆς φόρμας (τοῦ ἰάμβου) ζωηρῆς δημώδους, εὐκόλης καὶ τοῦ κοροϊδέματος στὸ ὁποῖον ἐξάίρετα ἐπετύγχανον χάρις στὴ λεπτότητα τοῦ πνεύματός των».

Ὁ Καβάφης διαλέγοντας τὸν ἰαμβὸν καὶ μόνον τὸν ἰαμβὸν, ἤξευρε πολὺ καλὰ τὸ τί ἔκανε. ἤξευρε πῶς ἦταν ὁ μόνος ρυθμὸς χάρις στὸν ὁποῖον ἔνα σωρὸ ποιήματά του, ποῦ μιὰ χλευαστικὴ εἴρωνία ἐμπνέει, θὰ ἀπέβαιναν ἀριστουργηματικά. Καὶ δίδω ὡς παράδειγμα τὸν Φιλέλληνα, ποῦ καὶ μόνον θ' ἀρκοῦσε ν' ἀποθανατίσει τὸν Καβάφη, en appendice τῆς ἀρχαίας Ἀνθολογίας.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἄλλα του ποιήματα ποῦ φανερώνουν μιὰ κάποια ἀπογοητευμένη φιλοσοφία ὅπως ἡ Ἰθάκη, ἡ Πόλις, ἢ τὰ ἤσυχα Παραινετικά του, τί ἄλλο ρυθμὸ ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ τὸν ἰαμβικόν; Λάθος τρομερὸ τοῦ Καβάφη θὰ ἦτο ἂν γιὰ νὰ ἐκφράσει τὰ λεπτὰ αἰσθήματά του, καὶ τὴν σκέψη του τὴν ἀκονισμένη ἀπὸ τὴν εἴρωνία καὶ τὴ σκληρὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ τὰς μελέτες του—εἶχε μεταχειρισθῆ ἄλλον ρυθμὸ ἀπὸ τὸν ἰαμβόν. Παρόμοια λάθη τὰ ἔκαναν οἱ γάλλοι ποιηταὶ τοῦ μεσαίωνα, ποῦ ἦσαν πλούσιοι σὲ ρυθμοὺς ποιητικούς, κατεῖχαν πολλοὺς ἀπ' τοὺς ρυθμοὺς ποῦ μετεχειρίσθη κατόπιν ὁ Ronsard καὶ ἡ σχολή του, ἀλλὰ τοὺς μετεχειρίζοντο ἐκεῖ ποῦ ὁ ρυθμὸς τῆς σκέψεως καὶ τοῦ αἰσθήματος ἦτο ἄλλος. Φαντασθῆτε τὸν χαριτωμένο ρυθμὸ τοῦ Aubépin τοῦ Ronsard πάνω σὲ μοτίβο μελαγγολικό...

Ὁ ρυθμὸς ποῦ ἀποδίδει τὴν σκέψη τοῦ Καβάφη εἶναι

ὁ ρυθμὸς ὁ σύμφωνος μὲ τὴ σκέψη τοῦ αὐτῆ. Ἀλλὰ μιὰ
 σκέψις προτοῦ ἐκδηλωθεῖ, ἢ μᾶλλον στὴν ἐκδήλωσί τῆς,
 κυμαίνεται ἰδίως ἐκείνη τοῦ Καβάφη εἶναι εἰς ἄκρον
 διστακτικῆ. Ὁ Καβάφης ζυγίζει, καὶ ἰδίως ζυγίζει σὲ
 ἀφαντάστως ἑλαφριά ζυγαριά, μεταχειριζόμενος βάρη, σχε-
 δὸν *impondérables*. Ὁ ἱαμβικός τοῦ ρυθμὸς ἀκολουθεῖ
 ὅλους αὐτοὺς τοὺς μαιάνδρους, τὰς *sinuosités* τῆς σκέ-
 ψεὸς τοῦ. Εἶναι ἓνα γραφικόν. Μονότονος καὶ ποικίλος ὁ
 ἱαμβικός ρυθμὸς τοῦ Καβάφη, τὰ παραδείγματα εἶναι
 ἄφθονα γιὰ νὰ τὸ δείξουν. Δὲν θὰ δώσω ὡς παράδειγμα
 παρὰ τὸ ποίημα τοῦ *Αἰμιλιανὸς Μονάη*. Ἡ
 πρῶτες δύο στροφές ἀπαιτοῦσαν ἓνα ρυθμὸ ἡ ρ ω ἱ κ ὀ,
 à l'Augustin Barbier, μπορῶ νὰ πῶ. Ὁ Καβάφης τὸν
 βροῆκε, χωρὶς νὰ ἀπαρνηθεῖ τὸν ἱαμβό τοῦ. Τὸ ἐπίλοιπο
 τοῦ ποιήματος ἀπαιτοῦσε ἓνα ρυθμὸ χλευαστικὸ μπορῶ
 νὰ πῶ, εἰρωνικό, κρῦο ἀπὸ τὴ σκέψη — κάτι ποῦ ἀπὸ
 ψηλὰ βλέπει τὸ αἴσθημα καὶ τὸ οἰκτεῖρει. Ὁ ποιητῆς στὴν
 δεύτερη αὐτῆ περίπτωσι μεταχειρίζεται μὲ ἴσην εὐχέρεια
 τὸν ἱαμβό τοῦ ὅσο καὶ στὲς δυὸ στροφές μὲ ἴσην ἐπιτυχία.
 Καὶ τὸ παράδειγμα αὐτὸ διπτύχου ποιήματος
 εἰς τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη δὲν εἶναι τὸ μόνο.